

Ing. Michaela Šojdrová
fcb/michaela.sojdrova
twit/msojdrova
www.sojdrova.cz
michaela.sojdrova@ep.europa.eu

20. 9. 2018

Zrození moderního Středoevropana

Včera a dnes probíhá v Kroměříži a Olomouci mezinárodní konference *Zrod moderního Středoevropana | 2018 Rozlomená doba*, která mapuje kořeny občanské společnosti. Měla jsem tu čest se účastnit příprav této ojedinělé akce, kterou pořádal Národní památkový ústav, Univerzita Palackého a Muzeum umění Olomouc. Dovoluji si zveřejnit příspěvek bývalého předsedy české vlády Petra Pitharta.

Střední Evropa je pro mne především pestrost, tolerance té pestrosti, potěšení z pestrosti, inspirace pestrostí. Taková pestrost obohacuje, zvyšuje naši schopnost sebereflexe, protože se pak vidíme i skrze ty druhé.

Vidíme, nebo viděli jsme se?

Název této konference mluví o zrození nového, moderního Středoevropana. To je bohužel velmi výstižné, protože v poslední době se ztrácejí poslední zbytky staré středoevropské pestrosti. Vskutku, středoevropanství jako pestrost se musí v globalizovaném světě znovu zrodit. Dnes jsme uvízli téměř v bodu nula.

Státy Visegradské čtyřky jsou od konce 2. světové války a od pádu železné opony čím dál více národnostně a kulturně homogennější, a dnes společnými postoji k otázce migrace srozumitelně dávají celé Evropě najevo, že takovými chtějí i zůstat. Střední Evropa dnes, alespoň ve výše uvedeném smyslu, se kterým se ztotožňuji, neexistuje. Vypověděla solidaritu většině Evropanů. Musíme se postarat, abychom tento mrtvý bod překonali.

Před sto bylo Rakousko-Uhersko vítěznými státy Dohody, především z vůle wilsonovské Ameriky, kterou silně ovlivnil TGM, rozděleno. Prostor Střední Evropy, o jehož vymezení nikdy neustanou spory, zůstal tehdy ještě pestrý jako mozaika, ale byl konfliktnější než dříve. Ocítl se jako novum rozdělené spornými státními hranice. Nebyly vytčeny nejprozíravěji, převládalo sobectví a falšovala se výchozí fakta (kolik a kde je žije jakých lidí, tehdy jak mluvících), ale kdybych měl říci, jak tedy měly být vytyčeny, musel bych říci, že nevím. Snad to rozumně ani nešlo.

O toleranci k pestrosti nebylo možné mluvit. Kupříkladu Československo mělo pak kolem sebe samé nepřátelské státy, což ale i ony mohly říkat o sobě. Také uvnitř naší země nebyl ani zdaleka mír mezi lidmi, mluvícími různými jazyky.

Ale nechci vidět všechno černě. Rozhodl jsem se, že promluvíím dnes o Moravě. Zemi v samém středu Střední Evropy. Jsme přece na půdě Moravy, kdysi Markrabství moravského, později

ING. MICHAELA ŠOJDROVÁ

POSLANKYNĚ EVROPSKÉHO PARLAMENTU

ASP 6F343, Rue Wiertz 60, B-1047 Brussels, Belgium

země moravské. Tady se zpravidla negenerovalo takové národnostní napětí, takový pocit obklíčení jako v Království, v Čechách. Zprvu hrozivý pocit, sevřenosti, jaký vznikl u českého živlu, obklíčeného, doslova sevřeného ze tří stran živlem německým, a potom, naopak, pocit abhwerpsychózy, když se stále početnější a Češi začali po všech stránkách vyrovnávat Němcům, tady v Moravě nebyl.

V tomto městě, v Kroměříži, v tomto překrásném Sněmovním sále kroměřížského zámku se také proto koncem roku 1848 sešel první Ústavodárný sněm tehdy ještě Rakouska. Revoluce jej vyhnala z Vídně, kde se zprvu sešel. Morava byla tehdy, a já chci právě zdůraznit, že nejen tehdy, relativně klidným regionem mocnářství. O Kroměříži se mluvilo jako o „zátiší říše“, i když se někdy dodávalo, zátiší, ale mezi kasematy olomouckými a pevností brněnskou... Praha i Vídeň i Budapešť byly tou dobou zmítány chaotickými bouřemi. Národnostní a sociální motivy a jejich výbušné amalgámy vyhnaly císaře až k Alpám a později na cestu poslední, do blízké Olomouce, a sněm se tehdy z Vídně odstěhoval opačným směrem než císař, do tohoto půvabného města, do tohoto impozantního zámku a jeho Sněmovního sálu. Poslanci neměli pocit, že se s nimi hraje hra na demokracii, jednání byla vážná a účastnila se jich i vídeňská vláda. Pak se ovšem situace začala měnit, od chvíle, kdy uherský bunt začal být potlačován věrným spojencem Vídně, carskou armádou.

Byl to krátký čas nadějí, snad už nikdy potom takový v říši nebyl. Ústřední moc byla oslabena, panovník Ferdinand V. byl chabrus, a pak se jím stal zase nezkušený mladík, ano, náš František Josef 1., a tady se přitom sešel politický a intelektuální výkvět mocnářství.

Který začal neplánovaným, překvapivým zrušením poddanství.

Mezi českými poslanci zasedl také historik František Palacký. Vedle Karla Havlíčka Borovského a skvělého rétora a zcela moderního už tehdy myslitele lidských práv Františka Ladislava Riegera. Díkce příslušných ustanovení ústavy, kterých byl autorem, nebyla méně svobodomyslná než ta americká.

František Palacký, Čech rodu slovanského, se narodil na východní Moravě a do Prahy přišel už jako hotový muž. Své základní dílo nazval „Dějiny národu českého v Čechách“ a, všimněte si, „v Moravě“, nikoli na Moravě. Přemýšlejte o tom, to není nahodilá odchylka oproti tehdejší i dnešní převažující praxi.

Palacký se příliš neúčastnil vzrušených obecně politických plenárních debat, soustředil se totiž na to základní, na vnitřní uspořádání Rakouska, na politickou architekturu Rakouska. Pracoval v tzv. podvýboru pěti, jehož úkolem bylo navrhnout prvních šest článků ústavy. Když podvýbor nedospěl k jednotnému názoru, a většina se přikláněla opět k centralismu, přesunul se Palacký do ústavního výboru pléna. Jeho představy se poněkud měnily, nikoli však pokud jde o princip federalisticko-autonomistický. Zprvu dával větší důraz na její vnitřní dělení podle historických hledisek. Později, jak začal převažovat centralistický model, přesunul důraz na etnografická kritéria rozčlenění, na etnický federalismus. Připomínalo to poměry vzniklé po Mnichovu a naši Němci pozdě litovali, že se tento model tehdy neprosadil.

Čechy i Morava zůstávaly v rámci podunajské monarchie, řešení národnostních otázek se tedy obešlo bez jakéhokoli odtrhávání či přisvojování území, bez měnění hranic. Jednotlivým devíti částem federace, rozdělené uvnitř podle Palackého na kraje (Čechy na devět krajů, Morava na čtyři), však ponechával dosti značné samosprávné kompetence. Hranice, ať již

ING. MICHAELA ŠOJDROVÁ

POSLANKYNĚ EVROPSKÉHO PARLAMENTU

ASP 6F343, Rue Wiertz 60, B-1047 Brussels, Belgium

jakékoli, byly však hranicemi uvnitř jednoho státního celku, uvnitř Rakouska, Rakouska federalizovaného. Rakousko, jedině ovšem jako podunajská federace, by bývalo tehdy mělo realistickou šanci zachovat Střední Evropu jako soudržný, a přitom vnitřně bohatý, pestrý celek, bohatý právě svou pestrostí, růzností.

Hranice uvnitř federace mohly být buď historické nebo etnické, stěží se však mohly uplatnit oba principy zároveň podle zásady – nezásady, kterou nazvu – „Podle toho, co se hodí“, anebo: „podle toho, jak to vyhovuje silnějšímu“. Obávám se, že tomu tak potom bylo při uzavírání mírových smluv v letech 1919 a 1921 na zámcích tentokrátě okolo Paříže. On to pak ovšem právě není žádný princip, ale – nekonečná tahanice, která nemohla dobře skončit. Však také vedla k další válce a dosud vlastně neskončila – viz dosud živé spory o hranice nových států na území bývalé Jugoslávie. Historické nebo etnické hranice? To není tak důležité, jako to, že ty hranice platí uvnitř jednoho uznávaného státního celku.

Myslím si, že jedině v rámci jednoho svobodomyšlného federativního celku se mohla udržet plodná pestrost jednotlivých národů, národností a národnostních skupin Rakouska. Už z českého hlediska nespravedlivý dualismus od roku 1867 vyvolával v zemích Království českého napětí. Proč ne trialismus? Nebo proč by nemohly být subjekty třeba čtyři? Tím spíše později iritovaly ostré státní hranice po rozpadu soustátí rakousko-uherského po roce 1918. Ty vyvolávaly neustálá napětí, kterých pak využil Adolf Hitler.

Pokládám onu kroměřížskou epizodu Moravana Františka Palackého za jeho životní vrchol. Důraz na samosprávnou federalizaci, na silné prvky federace a na to, že budou určeny podle jednoho, jakkoli vždycky sporného principu, za jeho životní vrchol. Život bude vždycky opravovat principy, ale přesto principy musejí zůstat principy.

Řekl jsem, že budu dnes mluvit o Moravě, protože jsme na Moravě. A pak se nemohu nezastavit u svého času známého, ba proslulého tzv. „Moravského vyrovnání“ z roku 1905. Dodnes se ve světových učebnicích v kapitolách o nacionalismu uvádí jako jediné úspěšné, v teorii i v praxi, politického, jazykového a kulturního politické vyrovnání života dvou národů na jednom území. Tento moravský recept – volební vzorec se použil při úpravě vztahů mezi národnostmi později také v Bukovině (tam šlo o vyrovnání dokonce čtyř národností!), ve Štýrsku a v Korutanech. Morava byla k tomu smírnému, a hlavně fungujícímu řešení disponována. Řekne se, že to bylo právě oním jakoby „souostrovním“ typem německého osídlení Moravy, je to možné, ale já k místním etnografickým danostem, těmto příznivým dispozicím přidám ještě také rozvážný moravský realismus, oproti českému utopismu a radikalismu. Dobrá, řeknu tedy rovnou husitismu.

A konečně co chci připomenout za třetí, je opět ojedinělý moravský pokus o znovuzrození Střední Evropy. Uskutečněný na místě mimořádně obtěžkaném krutostí etnického šílení. Tentokrátě jde možná spíše o znovuzkříšení než znovuzrození přepestré Střední Evropy, totiž o pochod míněný jako „Pochod smíření“ na trase Pohořelice – Brno jako v našich poměrech odvážný a zatím ojedinělý pokus překonat minulost činem, totiž pochodem po trase historického pochodu smrti. Tedy v symbolickém gestu smíření - od nynějšího hromadného hrobu v Pohořelicích do zahrady augustiniánského opatství na Mendlově náměstí. Čitelným gestem smíření.

ING. MICHAELA ŠOJDROVÁ

POSLANKYNĚ EVROPSKÉHO PARLAMENTU

ASP 6F343, Rue Wiertz 60, B-1047 Brussels, Belgium

Co bude dál? Tato pouť smíření, začala už v roce 2007, kdy se šlo z Brna do Pohořelic. V roce 2015 byla vydána Deklarace smíření, kterou podepsali moravští Češi a potomci bývalých našich německy mluvících Čechů, vyhnaných ze země, mimo jiné i brněnský primátor. Akce je součástí festivalu Meeting Brno. Tam, mezi pochodujícími, opět srůstá rozbitá Střední Evropa, spíše z činů místních aktivistů než ze slov celostátních politiků. Praha, Čechy, teprve čekají na podobně silný podnik. Český byl skvělý časopis Střední Evropa, vycházející už za dob disentu v Praze a svého času v moravské verzi jako Proglas – ten však, zdá se, chudák skomírá.

Znovuzrození Střední Evropy a jejího obyvatele, nového Středoevropana, nebude snadným podnikem. Dnes nás, středoevropské státy sdružené do Visegradu, sjednocuje princip docela opačný než ten, který – spíše de facto, než nějakými dohodami -, kdysi ustavil Střední Evropu. Dnes platí, že nikoho jiného na útěku, někoho cizího, nepřijmeme. A to ani jednoho. Náš azylový zákon a zejména jeho praxe je nepřísňější v Evropě. Také udělování občanství je u nás jedno z nejsložitějších, nejdéle trvajících. Dokonce i tolik potřebné dělníky z Ukrajiny přijímáme přes Polsko, a tedy přes agentury. Podle našich vlastních tuhých vládních pravidel se jich sem tak prodere jen jedna desetina. Přitom je tolik potřebujeme. Vypadá to, že se raději udusíme sami sebou, než abychom se mísili s jinými. Ano, řekne se, Vietnamce snášíme, taky ale proto, že jim, mnozí z nás, tykáme jako sluhům.

Výzva iniciátorů této konference, ať jí již kdo rozumí jakkoli, je mimořádně včasná. Střední Evropa vysychá jako Aralské jezero. Náš člun na něm brzy najede na mělčinu.

Ale nový Středoevropan se už narodil. Ještě o něm málo víme. Je to student z Hodonína, který dnes studuje němčinu v Krakově, svoji italskou milou má momentálně v Budapešti, na Středoevropské univerzitě, kde se věnuje historii evropských nacionalismů.

Nový Středoevropan v globalizovaném světě nebude už mít středoevropské plačtivé či nenávislné komplexy, nebude si pořád stěžovat na geopolitickou smůlu. Bude sebevědomější než ten dnešní. Bude Středoevropanem, ovšem jen tehdy, když tu bude i nadále Evropa nejen jako geografický pojem. Když tu bude její Unie. Pak tu teprve může být nějaký její střed. Na Středoevropanech to dnes hodně záleží.

Přichází totiž doba nové, globální pestrosti. Buď ji ve strachu zapudíme, a pak nebude ani Evropa, ani její střed, anebo se ji se sebevědomím, načerpaném ze svobody, kterou nyní máme, naučíme přijímat. Těžít z ní, těšit se z ní. To právě teď děláme, také na této konferenci v krásné Kroměříži.

Potřebujeme k tomu nejen rozvahu, ale dnes i odvahu. Hodně odvahy. Myslím, že ji tady dnes máme.

Petr Pithart, září 2018

Kontakt:

Eva Rybková
pr@sojdrova.cz
+420 778 492 769

ING. MICHAELA ŠOJDROVÁ

POSLANKYŇE EVROPSKÉHO PARLAMENTU

ASP 6F343, Rue Wiertz 60, B-1047 Brussels, Belgium